

Մ. ԵՌԿ.Է. ՀԻՍՏՐԵԿՆԵ

առաջնորդներուն ինկան : արտադրութեան ձեռք
գործները մնացին , չի ծախուեցան , որ նորէն չնե-
ռուեր . անոր համար քանի մը գործարաններ ալ բռ-
նութիւն գոյութեան , բանուորները ցրուեցան . չէ
թէ միայն ինկիլիստներ , այլ գրեթէ բոլոր իշխող
և ուրիշ տեղեր ալ : Հիմա բանը առաջին աստի-
ճանը մտած է . և իշխողացի շատ տեղերէն օրա-
գիրներու միջոցաւ առած լուրերնիս կը ցըցընեն որ
այս անարուան հունձը ըստ մեծի մասին առատ է .
աւելուած տեղ քիչ կայ . միայն խեղճ իւրանտայի
գետնախնձորը այս տարի ալ աւելուած կ'երեւի :
Իտեն մը հացի օգնութիւն կ'ըլլայ ըսելով գետնա-
խնձորը այս երկիրներս չափընել ուղղութիւնը եղան .
մենք անցածները մէկ առանձին բանասիրականով
մը բանջարէ հաց չենելու վրայ խօսելով . քիմիա-
գետներուն վկայութիւնը ցըցընելը որ թէ բան-
ջարէ և թէ գետնախնձորէ չենուած հացը սննդա-
րար և առողջ բան մը չէ : (Հայաստան Թիւ 28) : Հի-
մայ իւրանտայի երեք տարուան իրարու վրայ եղած
փորձը կը ցըցընէ որ՝ մէկ անգամ մը աւելուած է ,
չեմք գիտեր աւելուել սերմէն է մի , հողէն է մի ,
սակայն ստացը այն է որ՝ անկէջ ետքը գետնախնձ-
որէն ծարուել հացին ալ վատահիլ չըլլար կոր :

Մըսարացիները՝ հասարակ յորեն քիչ եղած տեղը
չափընելը գետնախնձորէն աւելի օգտակար է քա-
նի մը երեսէն : Եթէ որ բոլոր այնքան փափուկ
բան մը չըլլալուն համար յորեն չի բուսած տեղերն
ալ կը բուսնի : Երկրորդ , առատ կը բերէ . անանկ
որ՝ մէկին հարկեր բերելը սովորականի պէս բան
մըն է . ուրիշ հետեղէններուն մէջ մէկին երեսուն
բերողը անգամ քիչ կը գտնուի : Երրորդ՝ սննդա-
րար է . որովհետեւ մէջը օսլա (նիւստա) ըսուած
նիւթը շատ է : Չորրորդ՝ եղեգն (խափիլ) օգ-
տակար է , որով գործողութիւնն անանկ օրը չենուի ,
որ յորենի և գարին յարգերէն անանկ օրը չենուի :
Եւ թէ որ ստացէ է որ ասոր եղեգն չափաւ ալ կը
հանուի կ'ըսեն , հինգերորդ աղէկութիւն մըն ալ
այս կրնայ սեպել : Եւ աղէկութիւններուն գէմ
մըսարացիները մէկ գէշութիւն մը ունի . մարդոյ
մարմնի վրայ բէլլիւս ըսուած հիւսնեղութիւնը
կը պատճառէ , որ բէլլիւս մէկ տեսակն է : Իսկ
այս աստի պատճառելու համար ալ պէտք է որ ա-
ռանց ուրիշ բանի հետ խառնուի մինչև մըսար-
ցիներն աղւեր չենուած հացը ուտուի շարունակ .
ինչպէս որ սեւ ծովու երեքը տեղ տեղ սովորու-
թիւնն է : Թէ որ օրինակը չափով յորենի , ինչպէս
հետ խառնուի և անանկ հաց չենուի , անպէս
որ սովորաբար այս կողմերս կը չենուի , առողջութե-
ն այս փնտս ալ չի հասցնել : Եւ որ համար թէ որ
անանկ տեղ կայ մշակութիւն եղած երկիրներուն մէջ ,
որ յորենի համար աղէկ չիգար , պէտք է որ այն
տեղին տեղը յուսահատի և այն տեղը անխնամ
ձգէ . այլ մըսարացիներ թող ջանէ . առանձին կը
առատութեանը հետ հաւասարելով ալ թէպէտ
մըսարացիներն ըրած չափը յորենէն ըրած չափէն
քիչ կը գտնէ , բայց միշտ չափ է , գետնին բոլոր
վին անգարձ ձգեցէն աղէկ է :

ԻՌԱՆՏԱՆ : Միայն և սղութեան պատճառաւ
կողմնա ընկերները պարբեր այնքան իրենց ապրու-
տին համար ցրուելով շատ մարդիկ ալ Վերելայի
Բանաստ գաւառը և միայն ալ նահանգները եր-
թարու պատճառով ինկիլիս տեղութեան կողմէն
անոնք հան տանելու համար բռնուած չորս նաւու
մէջ մտնելով ծամբայ եղան : Կարծես թէ դժբաղ-
դութիւնը այս մարդոցը քովէն չի դառնուել խօսք
էր տուեր : Եւ երբեք մէկը Վէն Ի օւան գետը մըս-
նէն ետքը վտանգեցաւ . 78 հոգի ջուրն ինկան
խեղդուեցան : Մէկ ուրիշ նաւ մը Վերելայի կող-
մէն քովերը ծովուն մէջ ծածկուած քարերուն զար-
նուելով 64 հոգի ալ անկէջ խեղդուեցան : Միւս
երկուքը նոյնպէս արտաւաճի մը դարձուելով սակ-
տեցան . և թէպէտ շատ մեծ փնտս մը չեղաւ ա-
կէջ , բայց ծանապարհորդները ծամբայ ըրած ատեն
նին շատը մեռան . մնացածներն ալ մահուան ու-
ղիւնդանութեան մէջ տեղ մնացած միայն զգայական
զօրութիւններն և շարժմունքներն վրանին մնացած ըլ-
լալով անանկ ցամաքը եղան :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ : Եւս կայսերութեան երկիրնե-
րուն մէջը անհասնուած ոսկի և արծաթ գրամներ
կը պտուի , և դուրսերն ալ շատ կ'երթայ . և ասի
կայ ինչէն ասանկ ըլլալը շատ դիւրաւ կը հասկնայի :
Մոյր իմացուած է որ՝ Աւրալ լեռները վրայ գտնու-
ած ոսկին հանքերէն 1846 թուին ելած ոսկին 1722
բոսք եղեր է , որ ըսել է 27 խանդար : Բասն և հինգ
տարիէն ի վեր այս հանքերէն ելած բոլոր ոսկին
կ'ընեն է 14,337 բոսք , որուն գինը կ'ընէ 30,000,000
լեռա սեգուլն (3,300,000,000 լուսուշ . կամ 6,600
000 քէսէ ստակ) : Եւ որ միայն երեք մասին մէկը
թագաւորինն է , որ կ'ընէ 2,200,000 քէսէ ստակ :

Մնացած երկու մասը մասնաւոր մարդոց է : Իսկ
Ռուսաց կառավարութեան սովորութիւնը այն է որ՝
ժողովուրդէն առնելու տուրքը ստակ կ'առնէ , և
ինքը տալու ստակներուն տեղը թուղթ կուտայ ,
անոր համար ալ և այլ ծամբայներով այն ստակները
ամէն ալ տեղութեան գանձը կ'երթայ : Եւ որ հա-
մար է որ Ռուսաց տեղութիւնը կարողացաւ այս
տարի թէ ֆոնտարը և թէ ինկիլիս այնքան ըս-
տակ փոխ տալու :

ԲՐՈՒՍԻԱ : Ռոմի քահանային հետեւող ա-
ղանդաւորները որ իրենց անունը գերմանական ընդ-
հանուր եկեղեցի գրին , յայտարարութիւն հանե-
ցին որ Վեռլին քաղաքը ժողովը մը պիտի գումարէն :
Եւս աղանդայն հետեւողներէն հարաւային Գերմա-
նիայի մէջ գտնուողները ծանուցին որ իրենք այս ժո-
ղովքս պիտի չի գան . և ասկէջ առաջ նշան որ քի-
չուր մնալով այս աղանդս (որ երեք տարուան ա-
ղանդ հաղիւ կայ) , տկարացած էր հիւանդստ և պա-
կատուր ծնած տղու մը պէս , ի հարկէ այս ժողո-
վոյս պատճառաւ մէջերնին բաժանում մըն ալ պի-
տի մտնէ . որ բոլորովին կործանման նշան է :

Իտալի մէջ գրեթէ երկիրը գրեթէ ա-
մէն տեղ յորեն չի գտնուելուն և հացի սղութեան
համար խռովութիւններ և խռովականութիւններ կան :
Իսկ այս գաւառին հիւսիսային կողմը կրնայ ըսել
թէ գէշութիւնը վերջին աստիճանը հասած է : Տա-
սըն և վեյ կամ տան և եօթն կտոր քաղաքի և գիւ-
ղի անուն կուտան օրագիրները , որ խռովարները
բռնութեամբ յորենի շտեմարանները բայց մէջի
յորենները յափշտակել են . և ասով ալ չի շատա-
նալով քաղաքներուն և գեղերուն հասարակութե-
ն սղութիւններն ալ վերցուցել կամ պարպել են :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ : Յունաց տեղութեան կառա-
վարութեան խորհրդարանին անգամներուն ժամա-
նակը ընդունելով անոնք պաշտօնէ եղան , և ըստ սո-
վարութեան նոր խորհրդականներ ընտրուելու հա-
մար ամէն գաւառ գնացած գիրքերուն նման Յու-
նաստանի հարաւային կողմը Կոնստանդուպոլս
ընկերներուն ալ գիր գնաց , որ անոնց կողմէն ալ
երեսփոխան ընտրուի : Ինտրութեան աստեղ այն
գաւառին երեսներէն կարծիք չի կրնարով մի-
աբանիլ մէկ կողմը Պ . Մալաթիական կողմը կա-
ռավարութեան խորհրդարանը երեսփոխան իրկել .
միւս կողմը Պ . Բաբուսականներն : Ինտրու չի կրնա-
լով խօսք հասկնալներ և խօսքերնին մէկ տեղ բերել ,
տեղութեան կողմէն հան գտնուած պաշտօնատար-
ներէն երկու կողմն ալ օգնութիւն ուղեց , որ ու-
րիշ ծամբով խօսքերնին քաղցրեն : Յիշեալ պաշ-
տօնատարները Պ . Մալաթիական օգնութիւն ը-
նելով անոր հակառակորդներուն վրայ դօրք իրկե-
ցին ալ նէ՝ պաշտօնատարները միմեկ այս կողմը մը
նայած գտնուեցան . զօրքը տուին ալ Պ . Բաբու-
սականներն կողմը անցան . և ասով մէջերնին սաստիկ
պատերազմ ըլլալով շատ մարդ մեռաւ և վերաւորե-
ցաւ . և այն տեղի երեսներէն ինչորօ պէկ ըս-
ված մարդուն տղան ալ այն կռիւին մէջ զարնուելով
մեռաւ : Իսկ անոր անկէջ չեղալով թագաւորը իմա-
նալով Կոնստանդուպոլս երկիրը խաղաղութեան համար
600 հոգի ղեկուարով մէկ զօրապետ մը յատկապէս
իրկելու ստիպուեցաւ :

ԱՅԳԱՅԻՆ

Բանի մը տարիէ ի վեր նոր աղանդի մը հետե-
ւել ուղեւոր հայոց ուղղափառ Եկեղեցիէն հեռու
ղորդողներէն 25 ի չափ անձինք այս օրերս զղա-
լով վերական սուրբ եկեղեցիներն ծոցը դարձան .
Առաջին Վ Եհաննէս օրագրան Պատրիարք հայրերնիս
ալ տեսնալով անոնց կատարեալ զղուած իրեն-
հարադատ որդի ընդունելու ջանք , օրհնեց և յա-
տուկ կանգաւառ պիտի ծանուցանէ վաղն առտու ա-
մէն եկեղեցի անոնց անունները որ ասկէ ետեւ մենք
ալ իրեն հարադատ եղբայր ծանչանք զանոնք և
սիրենք ինչպէս որ առաջ անանկ կը ծանչանայինք . ու
կը սիրենք :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ի գիմաց Ընկերութեան Սուրբ Սոփակեան

Երախտագէտ որովհետ հազարիցս շնորհակալ կ'ըլ-
լալով Վաղերմուս ընդհանրութեան , որ մեր չորս
տարուան գործած բարենորոգում փոքրիկ ծառայ-
ութիւններնիս սիրով ընդունելու բարեհաճեցան
թէ իրենց առատաբարեւ նուէրով այցելութե-
քաղով այս աղբարիկ գաղութիս , և թէ այս վերջին
քննութեանէն ետեւ գաղութիս երկր անտեղուն ա-
շակերտաց խնամաւոր և պաշտպան կենալով : Եւս

այս քաջ առաքինեաց մարդասիրական և աղբարի-
րական վարմունքը մեր համարէն ընկերութեան
սիրտը մխիթարելէն ետեւ , աւելի ալ քաջալերեց
արժանաւորադոյն կերպով ծառայելու աղբին օգ-
տին համար , այն է ուսման նոր լաւագոյն եղանակ մը
բռնել այս տարի առաջը եղանակէն բոլորովին տար-
բեր . որպէս զի քիչ ժամանակի մէջ շատ յառաջդի-
մութի ցըցունեն աշակերտներն իրենց ամէն մէկ ուս-
ման մէջ : Առաջի Հայկաքանութեան հետ գրիւք
Հարապատկութեան և Բարոյական փիլիսոփայու-
թեան դաս . Գաղղիերէնի հետ Գնական գիտութե-
ն և Երկրաչափութեան դաս . Կիլիկիերէնի հետ Տաճ-
կերէն , Թուրքականութեան և Կիլիկիացիութե-
ան հետ Կիլիկիացիութեան վաճառականութեան :
Եւս ուսման եղանակը առաջ չէինք կրնար բռնել ,
որովհետեւ աշակերտներնիս հասարակ ընկերացա-
նութեան ի դատ բան չէին գիտեր . բայց հիմա
բաւական յառաջացած ըլլալով հայերէնի , գաղ-
ղիերէնի , Թուրքականութեան և Կիլիկիացիութե-
ան մէջ այս ուսմանընկերներն վրայ յառաջացածնիս
անոնց մեծ ծանրութիւն չըլլալէն ի դատ զուար-
ճութիւն մըն ալ է :

Իստ որում այս զանազան ուսմանընկերներն հա-
մար ընտրած գաւառներնիս բաւականութեանը
խիստ վատահ էմք . անոր համար կը խոտանամք
քիչ ժամանակի մէջ շատ արդիւնք ցըցունելու
գաղութիւններու զարգացմանը համար մեր ընկերու-
միւս նպատաւաւոր եղող բարերար յարգելեաց .
որպէս զի ինչպէս որ մինչեւ հիմա առաջ տուրքեր
նին ապարդիւն չմնաց նէ , անանկ ալ ասկէ ետեւ
չնորհելք առատ տուրքերնիս ապարդիւն չմնար :

15 Յուլիս 1847

Ի Սամաթիա :

— Հետեւեալ նամակը աղբիս չափազանց մեծ
թարութեանը պատճառ կրնայ ըլլալ . ուստի հրա-
տարակելու յարմար տեսնեմք :

Սիրելի իմ Միսիր Լաթիֆեան :

Ի Զեյթուն 15 յուլիս 1847

Դիպումով մը մեր բազմէն Զեյթին վարչեցոյք , ուր տեղ արի-
ւառն Զօհապետ վարդապետին նախաւորութեամբ ըրինք . ու զգարու-
ցանք քիչ-քիչ մէկ և անսեղ զգրուցները ու անոնց բարեկարգու-
թիւնները , շատ ուրախացանք . մէկ տղայոց գործաւոր կայ սուրբ
Զօհապետ եկեղեցիին մէջ . ուր տեղ հարկի յետեւ շափ աշակերտ
կայ որոնցմէ բան եւ հինգի չափք բերականութիւն կը կարգան ու
գետն համաձայնութեամբ մէջն են , և մէկ բանիներն ալ ուր մասանց
վրայ կը գեղեցին . և ոմանք ալ անոնքն են որ սկսեցին . կը յու-
սամք թէ քիչ ժամանակի մէջ շատ յառաջդիմութեան զիստ քնն շա-
նախարարութեամբ Զօհապետ վարդապետին . և թէ որ մեր սիրելի թիւ-
նը ալ իմամք անդակաւ քնն են աւ գործցին վրայէն , շատով զի-
տուց առաջ կուգայ . մէկ գործը ալ աշխատանք համար հաստատուե-
ցաւ աշխատի սրբաշուն Պատրիարքին յատուկ գրութեամբ , ուր
տեղ յետեւ շափ ալ օրիորդներն նոր կարգաւ սկսեցին . հիմա շատ
սեր կը ցըցունեն աշա տեղի ժողովուրդը գործաւոր վրայ . յետոյ ու-
րոյ մէկ գործը ալ վերի Խաջ սուրբ Լատաւաճան եկեղեցին կը շի-
նեն . ուր մէկ հոս ալ աշխատանք զիստ շինուի . աւ շինել տուրք սիւ-
քներն զարմ հաջարկին է . որն որ հոս եկողներուն մէկն է ու շատ
բարեկարգ անձն մըն . կը յուսամք թէ մեր յարգաւորք աւելի եւս
փոյլ կը տանի ուսումնասիրութեան վրայ : Եւս զարմանալի բան մըն
է այսօրիս տեղ աշխատ ուսման վրայ սեր ցըցունելին . անշուշտ
Զօհապետ վարդապետին աշխատական անոնք շանքին զուարէն և ա-
սիկայ , որ քիչ ժամանակէն ետեւ բոլոր աղբիս անոր երախտագէտ
պիտի ըլլայ : Կիլիկիոյ վիճակին վրայս ուրիշ շատ տեղեկութիւններ
հաւաքել եմ , երբոր Լատաւաճ վարդապետին հոգ գաւառու ըլ-
լամ են կը ծանուցանեմ մեր յարգութեան բերմուց :

ՌԶ Եղիբ Ի տէր

Ռմ յընկերացոյց քաղաքի :

— Վ ան քաղաքին ընկերները իրենց առաջնորդ
արժանապարհ Սոփիս վարդապետին փախուիլ և ա-
նոր տեղը Ի իմ անապատի վանահայր սրբալիւծ
Պարթիւ վարդապետին իրենց առաջնորդ ըլլալը
ինքերէն էին : Սրբազան Պատրիարք հօր նախադա-
հութեամբ հաջեւոր ժողովը յուլիս 28 ին երկու
շաբթի օրը գումարուած ատենը խորհելով որ յիշ-
եալ Պարթիւ վարդապետը բարուք հեղ և պար-
կեշտ , և անապատի ժողովարարութեամբ այս կող-
մերս պրոքտուած ատենը Ի վեր քաղաքը լուսահոգի
բարեխաղաղ տէր Զօհան վարդապետին ալ աշա-
կերտութիւն ընելով բաւական գիտութեան տեղ-
եակ եղած է , և քան և երկու տարի է որ իմա-
նապատը անանկ խոհեմութեամբ կը կառավարէ ,
որ բոլոր այն տեղի ճգնախօս վարդապետները զին-
քը իրեն հայր կը սիրեն , պատշաճ սեպեց որ Վա-
նայ առաջնորդութիւնն ալ անոր տրուի այսու
պայմանաւ որ Ի իմ և Կոտայ անապատներու վրայ
ալ գերադոյն տեսչութիւն ունենայ , այն տեղերու
վանահայրները ինքը գնէ , և բոլոր վիճակին մէջ
գիտութիւնը ծաղկեցնելու հոգ տանի : Պէտք
հան պէջ և Վահագն խան ապստամբներուն ընդ-
ձեղնեցող այն երկիրներն որ հանգարտեցաւ , մեծ
յոյս կայ որ սրբազան Պատրիարքին և հոգեւոր և
աշխարհային ժողովներուն աշակցութեամբ Պարթի-
ւի վարդապետին առաջնորդութեան ատենը շատ
կը ծաղկի :

